

YAPAY ZEKÂNIN DİLİYLE MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN

HASAN AKAY

(Mevlânâ'nın Bir Farsça Gazeli ile Friedrich Rückert'in Mevlânâ'ya İthaf Ettiği Celâleddin Gazeli'nin Yapay Zekâ Tarafından Yapılmış Tercümesinin Karşılaştırılması)

Alman şairi Friedrich Rückert'in, Mevlânâ Celâledin'e ait *Dîvân-ı Kebîr*'den ilhamla kaleme aldığı 17 Gazel'inin sonunda yer alan Mevlânâ'ya Atıf Beyitlerinden oluşan şiir, tarafımızdan tercüme edilmiş ve üzerinde kültürlerarası etkileşimleri ve metinlerarasılık yöntemini dikkate alan bir yorum ve değerlendirme yapılmış idi.¹ Maksudumuz, hem yazarın, hem metnin niyetini, hem de kültürel anlayışların verimli zeminini dikkat nazarlarına sunmak, kültürlerarasılığın ve metinlerarasılığın salındığı boşlukta nasıl bir anlamın oluştuğunu bir model metin aracılığıyla gösterebilmek idi.

Bu tercüme bağlamında yapılan değerlendirmelerin üzerinden 16 yıl geçti. Bugün, Mevlânâ'nın Alman şairince alımlanması tekrar gündeme geldiğinde (2023 Yılı'nın Mevlânâ Yılı ilan edilmesi vesilesiyle), bu metnin, mantığı -şair ve tarihçi mantığından- çok farklı işleyen, ancak hayatın hemen her alanına nüfuz eden yapay zekâ'nın

tercümesinin nasıl olacağını; bir Batı dilinin kültürlerarasında benzerlikle birlikte esaslı farklar da bulunan kelime ve kavramları, dize ve ibareleri, teşbih ve metaforları nasıl, ne şekilde, hangi alana sözcüklerle karşılayacağını denemek fikri uyandı.

Bu aynı zamanda, o dillerin, başka dillerle karşılaşması ve karşılaştırılmasında Batı dilinin algoritmalarının neye dayanarak, kültürel zemin ve semantik saha bakımından nelerden yola çıkarak -kısaca nasıl bir dil felsefesine göre- kodlandığını da anlamamıza yardımcı olacaktır.

Evet, "aşk"ın, yapay zekâ'nın kıyılarına vuran dip dalgası, acaba hangi biçim ve biçemlerde gözükmetedir. Lügatin meded eylemesi ya da yapay zekâ'nın lügati kendi 'zekâ'sına göre işletmesi; bir imkânsızlık deneyiminin dijital algoritmalarca çok farklı bir mecrada -atomik hattâ nanotik düzeyde semantik olasılıkları da dikkate alan bir öngörülmez eytişim modeli olarak- gerçekleştirilmesi, "dil" ve "kültür" odaklı "dillerarasılık" ve "kültürlerarasılık" açısından nasıl bir *imkân* sağlayacağı sarsıcı bir araştırma konusu olabilir.

Neden böyle bir tatbikata kalkıştık? Hemen söyleyelim: Bunun başlıca iki sebebi var:

Birincisi, Unesco'nun 2007 yılını Mevlânâ Yılı olarak ilan etmesinden sonra Türk edebiyatında Mevlânâ'nın hayatını, sanatını,

¹ I.Öztürk-H.Akay, *Mevlânâ'nın Dayanılmaz Davetine Katılmak / Teilnahme an der unwiderstehlichen Einladung von Mevlânâ / Hammer, Rückert, Schimmel'in Alımlamasıyla Mevlânâ*, 3F Yayınları, İstanbul 2007, s.22.

eserini ve tesirini konu edinen birtakım çalışmalar yanında bilhassa *popüler* roman düzeyinde birtakım metinler üretilmesi ve bunların kahir ekseriyetinde Mevlânâ'yı hakıyla anlamak ve çağa taşımak ya da yeniden anlamlandırmak yerine onun aslı düşüncesine ve medeniyet ufkuna uymayan, yeni oryantlizmin, postmodernizmin ve yönetsel türevlerinin hoşnut olacağı yaklaşımlarla ve magazinleştirme derekesinde romanlar kaleme alınması ve postmodern reklam taktikleriyle pazarlanmasıdır.

İkinci sebep de, yapay zekânın hemen her alanı istilâ eden hareketine tercüme faaliyetinin de -hem günlük konuşma dillerini kayıt etmesi ve ânında farklı dillere çevirerek dillerarası diyalogu olabildiğince kolaylaştırması hem de bilimsel metinleri başka dillere aktarabilecek düzeyde bir yeterlilik ve genişlik kazanması, dolayısıyla

âdeta benzersiz bir çeviri yöntemi gibi -kendi dijital mantığı ile- çevirmenlik hizmeti vermesi, yabancı dil korkusunu hattâ yabancı dilde konuşmanın yazılmasını ve arzulanan dillere aktratılmasını mümkün kılan faaliyetidir.

Yapay zekâ, saptanmış, belirlenmiş algoritmaların dışına çıkarak kendince bir çeviri işi, bir nevi dijital eytişimi gerçekleştirebilir mi? Dahası, insanın gözü kulağı akli yüreği olabilir mi? Unutulmuşluğun hiç kullanılmayacağı için hiç kimse tarafından duyulmayacak olan zil sesini duyarak sisteme dahil edebilir mi? İnsanın özü sayılan "aklı" ve "nakli" yani akledişi temellük edebilir mi? "Hisli yürek"lerin yerine yerleşebilir mi? Bilinci olmasa da bilinç transferi sayesinde elde edeceği bir diji-bilinçle "dil evi"ni, çağın Babil kulelerini, gökdelenlerini, galaksiler arasında gerilen heves tünellerini sahiplenerek

dünyayı insana dar ve dillere mezar edebilir mi? Ya da insanın gönlünce bir dil mantığı üretebilir mi?

İkibinli yılların başında *Yahoo'nun Tercümanı* basın dünyasından haberler çevirmekte belli bir seviye kat' etmişti. Aradan geçen zaman, yapay zekânın zekâsını inanılmaz düzeye ulaştırdı. Ve diller, yapay zekânın işlevsel enstrümanlarından sadece biri oldu. Biz de bu imkanı internet gazeteciliği üzerinden denemek istemiş ve Necatigil'in "Yün" adlı şiirinde geçen "Tutar bir âh âhûyu yâhûlarda"² dizesini "Tutar bir âh Yahoo'yu yâhûlarda"³ şekline dönüştürerek, *Yahoo Tercümanı*'nın bazı sıradan haberleri çevirirken dilin hususî sistemine, semantik ve lengüistik dizaynına uygun olmayan, ancak mevcut haberi iletmekle birlikte sürrealist ifadeler olarak görülebilecek, hattâ metaforik dizeler olarak algılanabilecek karşılıklar verdiğine şahit olmuştuk.⁴

Önce haber metnini, sonra bunun doğru bir şekilde yapılmış tercümesini sonra da Yahoo

2 "Tutar bir ah âhûyu yâhûlarda / Kim atar kemendi kalkar divandan / Bir çağ günümüze" (Behçet Necatigil, "Yün", *Yeni Dergi*, 84, Eylül 1971; *Şiirler / Bütün Yapıları*, Hazırlayanlar: Ali Tanyeri- Hilmi Yavuz, YKY, 4.b., 2009, s. 268)

3 Hasan Akay, "Tutar Bir Âh Yahoo'yu Yâhûlarda", *Karabatak*, Sayı: 36, Ocak-Şubat 2018, s. 22-24.

4 Bkz. Örneğin, "Bir Güneş Lekesi" haberi: "Güneş yedi büyük fişek patlattı gün içinde. 10 eylül'de patlama zirve yaptı. Yedi fişek yakaladı Nasa. Olmazsa süt gibi kesilecekti jeomanyetik fırtına ve güneş parlaması. Şiddet azalacak ve solar minimuma inecekti! Oysa olaylar oldukça yoğun! Alevler yoğun bakımda!.. Birkaç gün içinde güneşin en sessiz döneminde olması gerekiyor! Yoksa vahim olaylar yaşanabilir. Gün döngüsünün son aşamasında!.." (https://s.yimg.com/lo/api/res/1.2/egho7lomogszokbnb9ha7g--/yxbwawq9ew15o3e9nzu7dz02nda7c209mq--/http://media.zenfs.com/engb/homerun/newsweek_europe_news_328/4083cdcdf5164c2568df7cce0a7cc896). Bir başka örnek: "Florida polisi, bir tivitle uyarıyor facebook'tan: "İrma kasırgası'na ateş etmeyin! Çok tehlikeli!" 50.000'den fazla kişi tivite cevap verdi: "İrma'ya gösterelim" dediler! Cevap verenlerin çoğu olayı ciddiye alıp ateşli silahları resimlerine eklediler. İrma pazar sabahı ortahığı yıktı." (http://www.newsweek.com/dont-fire-guns-hurricane-irma-florida-police-warn-662494?utm_source=internal&utm_campaign=most_read&utm_medium=most_read3)

Tercümanı'nın verdiği karşılığı yan yana getirip değerlendirdik. Akıl hastanesindekilerin yazdığı şiirler gibi dilin gramerini ve mantığını sarsan, yerle bir eden bazı ifadeler kullandığını gördük. Ancak bugün *Google Tercümanı*'nın sanatsal değilse de bilimsel içerikli metinleri doğru dürüst (erek odaklı) çeviri açısından geldiği seviye, Yahoo'nun çok çok ötesindedir. Şimdi, Rückert'in 17 Gazel'inin sonunda yer alan metnin *Google Tercümanı*'na verilen Türkçe karşılığını vermek ve bunun Rückert'in metninde söylediğinden ne kadar farklı ya da benzer olduğunu görmek istiyoruz.

Rückert'in, Mevlânâ Celâledin'e ait *Dirvân-ı Kebîr*'den ilhamla kaleme aldığı 17 Gazel'inin sonunda yer alan Mevlânâ'ya Atıf Beyitlerinden oluşan şiir şöyledir:

Versen Von Rückert An Mewlana

*Dschelaleddin nennt sich das Licht im Ost
Dessen Widerschein euch zeigt mein Gedicht.
O Mewlana! am Morgen wacht' ich mit dir und sah;
Mein Auge statt voll Tränen, voll himmelsweine nur.
Mewlana Dschelaleddin! dein Mund hat mich dies
Wort gelehrt:
Irre geht das Herz hier. Wann es will zum Freund
allein nicht geht.
Ah Dschelaleddin! zerflossen ist dein Geist in dieses Meer;
Du bist selbst Geheimnisweibe, bist Eingeweibter nicht.
Dschelaleddin! Das Herz ist Schacht und Münzhaus,
Gedignes Gold ausprägst du mir im Herzen.
Ein Gottesmann ist tief verbüllt. Du bist
Ein Gottesmann, Dschelaleddin im Ost.
Ich bin, was ist, und nicht ist. Ich bin, o der du es weiss,
Dschelaleddin, o sages, ich bin die Seel' im All.
Mewlana Dschelaleddin! Wenn du deiner Schönheit
Einen blanken Spiegel suchst, sieh hier einen blanken.
Die Beschwörung der du nie widerstehen, o Liebe, kamst,
Ist Dschelaleddins Gedicht, sei nicht fern, o sei nicht fern!*

*Sagt meinen Gruss: ich liebe lang an Mevlana!
Was sagt er mir entgegen doch? Ich liebe lang!
Wir harrten auf einen entbindenden Odem des
Frühlings,
Dschelaleddin! Deiner vom Oste zum West ist
gekommen.
Dschelaleddin, o sage, du hast dies angerichtet,
was, zauberer, bedeutet das Spiel, das zauberische?*⁵

Rückert'in, *Dîvân-ı Kebîr*'den ilhamla kaleme aldığı 17 Gazel'inin sonunda yer alan Mevlânâ'ya Atıf Beyitlerinin Türkçe'ye Tercümesi:

*"Şark'ın güneşi deniyor Celâleddin'e,
Benim şüirimse yansıtır onun bir sûretini.
Sabah seninle uyandım, ey Mevlânâ
Gözlerimin yaş yerine gök şarabıyla dolduğunu
gördüm.
Ey Mevlânâ Celâleddin! Senin ağzın öğretti bana
bu kelimeyi,
Kalbim burda yanılıyor, Dost'a yalnız gitmeyecek.
Âh Celâleddin! Bu engin denizde erimiş rûhun senin.
Sen sırdaşsın, sır veren değilsin.
Kalbim, maden ocağı ve darphanedir,
Kalbime saf ve gerçek altınlar basıyorsun, ey
Celâleddin!
Bir Allah adamı derinliklerde gizlidir; sen de
Bir Allah adamısın, Doğuda, ey Celâleddin!
Neysem, ne değilsem; ben oyum. Sen bilirsin ben
neyim.
Söyle Celâleddin, ben her şeyde rubum!
Eğer güzelliğine parlak bir ayna ararsan, Mevlânâ
Celâleddin!
Bak buradaki parlak aynaya.
Karşı gelemeyeceğin davet ey sevgili
Celâleddin'in şüiridir, uzaklaşma, gel ondan
uzaklaşma!
Selâmımı söyleyin Mevlânâ'ya, onu çok seviyorum.
Acaba ne der bana, onu çok seviyorum.*

⁵ Rückert, *Gesammelte Poetische Werke in 12 Bänden V. Band* Sauerlaender's Verlag Frankfurt/M 1882, s.200-237.

*Biz baharın kurtarıcı nefesini bekler dururduk,
Seninkisi Doğudan Batı'ya geliverdi, ey Celâleddin!
Ey Celâleddin, bunu sen gerçekleştirdin,
Bu sibirli oyundan daha sibirlisi nedir? Söyle!
Ey Mevlânâ, seni canlandıran, sana hayat veren
Yüksek ruba şaşıyorum, hayretler içindeyim.
Ey Mevlânâ, seni neşidelerimde "Celâleddin" diye
övdüm,
Senin Ebû Talib'in oğlu Ali'yi övdüğün gibi.
Ey Celâleddin! Eğer O'nu bulursan,
Onu arıyorum, n'olur söyle! O nerededir?
Ey Celâleddin, sen şarkın merhem tüccarısın,
Ben de Batı'da bir dükkân açtım, bilesin.
Bütün bölgelerin azizleri arasında neredesin? Selam
sana!
Ey Mevlânâ Celâleddin! Hâtıran mübârek olsun
bana!"⁶*

Rückert'in, *Dîvân-ı Kebîr*'den ilhamla kaleme aldığı 17 Gazel'inin sonunda yer alan Mevlânâ'ya Atıf Beyitlerinin Google Translate tarafından yapılan Türkçe Çevirisi:

Rückert'ten Mevlânâ'ya Âyetler

*Doğudaki nura Celaleddin denir.⁷
Şüirim size yansımasını gösterir.
Ey Mevlânâ! Sabah seninle uyandım ve gördüm;
Gözlerim yaşla dolacağıma, sadece ilahi ağlamlarla
dolu.
Mevlânâ Celaleddin! ağzın bana bu sözü verdi
öğretilen:
Burada kalp yoldan çıkıyor.
Bir arkadaşıyla yalnız kalmak istediğinde
çalışmıyor.*

⁶ Rückert'in 17 adet 'Gazel'i sonunda yer alan bu beyitler, anlam bakımından asıllarına bağlı kalmak, biçim açısından ise, kısmen serbest bir biçim kullanılmak suretiyle Türkçeleştirilmiştir (L.Öztürk-H.Akay, *Mevlânâ'nın Dayanılmaz Davetine Katılmak / Teilnahme an der unwiderstehlichen Einladung von Mevlânâ / Hammer, Rückert, Schimmel'in Alımlamasıyla Mevlânâ*, 3f Yayınları, İstanbul 2007, s. 22).

⁷ Bu çeviride italik olarak işaretlenenler, Google Translate'in yaptığı çevirinin bizim yaptığımız çevirideki ifadelerle hemen hemen aynı olanlardır.

*Ab Celaleddin! Rubun bu denize aktı,
Sen kendi başma gizli bir kutsamasın, bir inisiye
değilsin.*

*Celaleddin! Kalp şaft ve nanedir,
Kıymetli altınları kalbime işledin.
Tanrı adamı derinden örtülüdür. Sen
Doğuda bir Allah adamı Celaleddin.
Ben olan ve olmayanım. öyleyim, biliyorsun
Celaleddin, ab söyle, uzaydaki ruh benim.
Mevlânâ Celaleddin! güzelliğini seviyorsan
Boş bir ayna arıyorsanız, burada boş bir ayna
görün.*

*Asla karşı koyamayacağın büyü, ab aşkım,
Celaleddin'in şiiridir, uzak olma, ab uzak olma!
Selamlarımı ilet: Mevlânâ'yı uzun zamandır
seviyorum!*

*Bana ne diyor? Uzun seviyorum!
Bir bahar soluğunu bekledik,
Celaleddin! Doğudan batıya seninki geldi.
Celaleddin ab söyle bunu sen yaptın
Sibirbaz, oyun ne anlama geliyor?*

Google Translate tarafından yapılan Türkçe çevirisinde: “Versen” sözcüğü nazım, dize, âyet anlamlarını içermektedir. Rückert “nazım” olarak karşılamaktadır. Yapay zekâ epey değişiklik yapmış ve “nazım/ şiir/ dize”yi “âyet” olarak karşılamış. Kısaca şöyle gösterebiliriz: “nazım” yerine “âyet” kelimesini kullanmış; “gök şarabı” yerine “ilahi ağlamalar”; “kalp burda yanılıyor” yerine “kalp yoldan çıkıyor”; “dost” yerine “bir arkadaş”; “rubun bu denizde erimiş” yerine “Rubun bu denize aktı”; “sırdaşım” yerine “gizli bir kutsamasın”; “sır veren değilsin” yerine “inisiye değilsin” (irşat edici); “her şeydeki rubum” yerine “uzaydaki rubum”; “parlak bir ayna” yerine “boş bir ayna”; “davet” yerine “büyü”; “ey sevgili” yerine “ab aşkım”; “çok seviyorum” yerine “uzun zamandır seviyorum”; “çok seviyorum yerine “uzun seviyorum!”; “bahar nefesi” yerine “bahar soluğu” demiş.

Google Translate tarafından yapılan Türkçe çevirisinde, dikkat edilirse leksikolojik düzeyde yüzde doksan civarında isabet edildiği anlaşılıyor. (Tabii bir mütercimim tercümesiyle karşılaştırıldığında).

Bir de Mevlânâ'nın Farsça gazeli ile bunun Rückert tarafından Almanca çevirisinin hem tarafımızdan hem de yapay zekâ tarafından yapılan Türkçe çevirilerinin bir karşılaştırmasını tecrübe edelim. Mevlânâ'nın Farsça gazeli:

Mevlânâ: Bahri Recez (Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün)

*“Hoş mi gürîzî her tarâf ez-halka-i mâ nî-mekun
Ey mâh-ı berhem mi zenî abd-i süreyyâ nî-mekun
Tu rûz-i pür-nûr u leheb-i mâ der pey-i tu hem-çû şeb
Her câ ki menzil mi-künî âyîm ân-câ nî-mekun
Ey âfitâbî der-hamel bâg ez-tu pûşîde hâlel Bî-tu
be-mâned ez-amel der zahm-i sermâ nî-mekun
Ey âfitâbet dâye-î mâ der beyet çün sâye-î
Ey dâye bî-eltâf-i tu mândim tenbâ nî-mekun”⁸*

⁸ Mevlânâ, “Hiş mi gürîzî her tarâf ez-halka-i mâ nî-mekun”, *Külliyât-ı Şems-i Tebrîzî*, Haz.: Firuzanfer, 1367, s.683, 1811 nr.11 gazel.

*Konya Büyükşehir
Belediyesi, Refik Anadol
“Rumi Dreams”*

Mevlânâ'nın bu Farsça gazelinin Rückert tarafından Almanca'ya yapılan tercümesi:

Rückert: Chosch mi girisi her taraf es halka-i ma ni-mekün

*“Dein Fuss fleucht aller Orten hin aus unserem Kreis,
o fleuch uns nicht,
Dein Obr ist stets auf Flucht bedacht vor unserm Preis'
o fleuch uns nicht!
Du strahlst als Tag liebathmend vor, wir deine Nacht
sind hinterdrein
An jedem Ort, wobin du gehst, wir folgen, leis',
o fleuch uns nicht!
Mit Lichtgeschmeid' o Fruchling sonn' hast du die
Fluren
neu bedeckt,
Und ohne dich noch waeren wir versenkt im Eis',
o fleuch uns nicht!
O Sonne, du Naehrmutter uns im Schattenhaus und
ohne dich,
Naehrmutter, sind wir ohne Trank und Ohne Speis',
o fleuch uns nicht”⁹*

Mevlânâ'nın bu Farsça gazelinin Rückert tarafından Almanca'ya tercümesinin (tarafımızdan yapılan) Türkçe tercümesi:

Rückert:

*Ayağın halkamızdan kaçıyor, n'olur uzaklaşma bizden!
“Kulağın hep kaçmayı düşünüyor, n'olur uzaklaşma bizden!
Gün gibi parlıyorsun, sevgiyle soluyarak, biz de arkanda geceyiz,
Nereye gitsen biz seni izleriz, n'olur uzaklaşma bizden.*

9 Rückert, “Dein Fuss fleucht aller Orten hin aus unserm Kreis, o fleuch uns nicht”, *Gesammelte Poetische Werke in 12 Bänden V. Band* Sauerlaender's Verlag Frankfurt/M 1882, s. 206.

*Ey İlkbahar güneşi! Işık süsleriyle örttün bahçeleri,
Biz sensiz buzlara batarız, ne olur uzaklaşma bizden!*

*Sen gölge evimizdeki dadımız, güneşimiz!
Sen yoksan, aç, susuz ve yoksuluz, n'olur uzaklaşma bizden!”*

Görüldüğü gibi, Rückert, metnin olduğu kadar metin sahibinin de niyetini aktarma başarısı göstermektedir.¹⁰

Rückert:

*“Ayağın çemberimizin her yerine kaçıyor,
ah bizden kaçma!
Kulağın her zaman ödülümüzden kaçmaya kararlı'
ah bizden kaçma!
Gündüzden önce sevgiyle parlıyorsun, sonra gecen biziz.
Nereye gidersen git, takip ediyoruz, sessiz,
ah bizden kaçma!
Haft mücevherlerle, ey bereketli güneş, senin koridorların var yeni kaplanmış,
Ve sensiz buza batardık,
ah bizden kaçma!
Ey güneş, sensiz ve gölgeli evde bizi besleyen ana,
Anne besle, biz içkisiz ve yemeksiziz,
ah bizden kaçma!”*

Görüldüğü gibi, Rückert'in tercümesiyle yapay zekânın [her beyit sonunda bir redif olarak tekrar eden kelime (“*nî-mekun* : etme, eyleme bunu) hariç (çünkü, yapay zekâ bu ifadeyi, “*ah/oh bizden kaçma / bize lanet etme!*” şeklinde tercüme ediyor)] büyük ölçüde yakınlık arz ediyor.

10 Bu metinler (Farsça, Almanca özgün metinler ve çevirileri ve bunlar çerçevesinde bir yorumlama) için, bkz. İ.Öztürk- H.Akay, “Aynı Şiirin Farklı Çevirilerine Eleştirel Bir Bakış, *Uluslar Arası V. Dil, Yazın, Değişibilim Sempozyumu* (24-25 Haziran 2005)/*Dilbilim, Dil Öğretimi ve Çeviribilim Yazıları*, Hazırlayanlar: Cemal Yıldız- Latif Beyreli, Pegem A Yayıncılık, C.I, Ankara, Mayıs 2006, s. 595-612.

Yapay zekânın tercümesi, Rückert'in, metnin de metin sahibinin de niyetini aktarmayı başaran metnine çok yakın, anlamda hemen hiçbir sapmaya yer vermeyecek biçimde Türkçe'ye aktardığını göstermektedir.

Şimdi de Mevlânâ'nın bu Farsça gazelinin Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılmış Türkçe tercümesini verelim ki Mevlânâ'nın gazelinin Rückert'in çevirisiyle olduğu gibi yapay zekânın çevirisiyle de karşılaştırmak ve çeviride hangi düzeyde olduğunu saptamak mümkün olsun.

Abdülbaki Gölpınarlı:

("Hoş mî gürizî her tarâf...")

"Her yana bir hoşça kaçmadasm, fakat hayır, kaçma bizim halkamızdan, etme bu işi.

Ey ay, ülker yıldızının topluluğunu bozuyorsun, hayır, eyleme bu işi.

Sen nurlarla, ateşlerle dopdolu nevrûzsun, bizse ardında geceyiz âdeta; nerde konaklıyorsun oraya geliyoruz; hayır, etme bunu.

Ey hamel burcundaki güneş, bağ, bahçe senin lütfunla, ikramınla elbiseler giyindi; halbuki sensiz kışın yaralarıyla işten, güçten kalmıştı, hayır, eyleme bu işi.

Ey güneşi, bize dadı kesilen, peşimdeyiz gölge gibi; a dadı, lütfun olmadıkça yapayalnız kalıyoruz, etme, reva görme bunu."¹¹

Bu durum neyin ifadesidir, neyi göstermektedir? Denilebilir ki:

Yapay zekâ, mütercimler kadar iyi çevirmenlik yaparak Mevlânâ'nın doğruya yakın bir şekilde başka dillere aktarılması, hattâ art niyetli düşünsel tahriflerden kurtarılması hususunda

yardımcı bir enstrüman olarak kullanılabilir. Çevirmenlerin, niyet ve zihniyetlerine göre ya da hangi maksatla ve ne için, hangi kurum veya yorum grupları yahut ideolojik ve felsefi amaçlar uğruna çeviri esnasında yaptıkları tasarrufların, belki de mühim bir kısmının dışarıda bırakılarak objektif bir aktarımda bulunulmasına katkı sağlayabilir. Batılı düşünce ve sanat adamları için olmaktan ziyade İslâm düşünür ve sanatçıları için bu tarz bir faaliyet çok daha yararlı olabilir. Zira Batı kültür ve medeniyetinin zeminini oluşturan kaynaklar, üzerinde fikir imal ettikleri toprak -ne kadar karışık unsurlar barındırırsa barındırsın- esasen aynıdır; aynı kapıya, aynı menzile açılmaktadır.

Alman şairi Friedrich Rückert'in, Mevlânâ Celâledin'e ait *Dîvân-ı Kebîr*'den ilhamla kaleme aldığı 17 Gazel'inin sonunda yer alan Mevlânâ'ya Atıf Beyitlerinden oluşan şiirin yapay zekâ tarafından üretilmiş çevirisi, kültürlerarası iletişim ve etkileşimlerin, daha önce pek kullanılmamış yepyeni bir mecraının yürürlüğe girdiğinin bir göstergesi ve kanıt belgesi olarak değerlendirilebilir. Aynı uygulamanın *Dîvân-ı Kebîr*'in Farsçası üzerinde de yapılması mümkündür. Nihayet bu tür uygulamaların, yani yapay zekâ tarafından yapılan çevirilerin, söz konusu dilleri ve şiiri iyi bilen bilim ve sanat insanları tarafından yapılan -ve tabii olarak bir takım bilimsel ve sanatsal, zekâ ve birikim ürünü tasarruflara ve alımlamalara, yoruma dayalı tashih ve dönüştürme ya da düzeltmelere açık olan- çevirilerin yerini almasının pek mümkün olmadığını da belirtmek isteriz.

¹¹ "Her yana bir hoşça kaçmadasm", Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, Haz.: A.Gölpınarlı, KBY/1383, C.I, 1992, s.145.